

Sociálně-politická analýza příčin zadluženosti občanů

Gabriela Bartesová

SOUHRN

Článek vychází z autorčiny diplomové práce, která je mimo jiné také podložena jejím vlastním terénním výzkumem. Práce „Sociálně-politická analýza příčin zadluženosti občanů“ se věnuje otázce vzniku situace, ve které člověk není schopen dostát všem svým finančním závazkům, což vede v konečném důsledku až k sociálnímu vyloučení. Práce zachycuje nejpodstatnější příčiny vzniku takové situace, kterými jsou ztráta zdrojů, závislost, finanční negramotnost, špatné zdraví, nevzdělanost a další. Ukazuje, že příčiny a důsledky jsou vzájemně úzce provázané, v mnoha případech jedny zastupují druhé a naopak. Hranice mezi příčinou a důsledkem může být často nezřetelná a pro řešení celé situace předluženého klienta je podstatné ji rozlišit. Pokud chce společnost předcházet předlužování a následně sociálnímu vyloučení svých občanů, musí příčinám i důsledkům věnovat zvýšenou pozornost. Práce dále upozorňuje, že otázce předluženosti se věnují i vyspělé evropské země a nastiňuje možnosti řešení, které vybrané země používají. Důvodem zpracování tématu je fakt, že předluženost nabývá stále více na aktuálnosti.

ABSTRACT

The article is based on the author's dissertation which relies, among other things, also on her own field research. The dissertation "Socio-political analysis of causes of indebtedness of citizens" deals with the matter how a situation originates when a person is not able to cover all his/her financial payables which, finally, results in social exclusion. The thesis describes the most important causes of the phenomenon like lost income, addiction, financial illiteracy, poor health, lack of education, and so on. It becomes clear that the causes and consequences are mutually closely linked, in many cases one of them substitute the others, and vice versa. The boundary between a cause and a consequence may often be fuzzy, and to resolve the entire situation of an insolvent client, it is essential to identify the boundary. If the society wants to prevent insolvency and subsequent social exclusion of its members it must pay an increased attention both to the causes, and to the consequences. Besides, the dissertation points out that the matter of insolvency is studied also in developed European countries, and it outlines possible solutions applied in some countries. The reason for the choice of this matter is that insolvency is becoming more and more acute.

Článek vychází z autorčiny diplomové práce, která je mimo jiné také podložena jejím vlastním terénním výzkumem.

Práce „Sociálně-politická analýza příčin zadluženosti“ se věnuje příčinám vzniku situace, ve které člověk není schopen dostát všem svým finančním závazkům. Autorka se snaží vystihnout nejdůležitější příčiny, které k předluženosti vedou. Upozorňuje na provázanost příčin a důsledků. Pokud chce společnost předcházet předlužování a následně sociálnímu vyloučení svých občanů, musí příčinám i důsledkům věnovat zvýšenou pozornost.

Důvodem zpracování tématu je fakt, že předluženost nabývá stále více na aktuálnosti.

MEZINÁRODNÍ ÚPRAVA

Předlužení může vést ke katastrofální chudobě a propadu dlužníků až na sociální dno. Tento stav může následně vyvolávat sociální napětí, jehož nebezpečí si každý stát uvědomuje, a proto přijímá různá opatření k možnosti napravení takové situace.

Evropská unie dlouhodobě zkoumá životní úroveň svých občanů. Prostřednictvím Eurostatu, který jednotlivá data srovnává a analyzuje, nás informuje o vývoji a stavu společnosti. Jednou ze zkoumaných oblastí je srovnání počtu osob, nacházejících se v materiální nouzi (ekonomicky strádajících).

Statistický úřad Evropských společenství považuje za osoby silně ekonomicky strádající ty osoby, jejichž životní podmínky jsou významně ovlivňovány nedostatkem finančních a jiných zdrojů. V praxi to znamená, že tito lidé mají alespoň čtyři problémy z devíti, kdy si nemohou dovolit: platit nájem nebo účty za služby, přiměřeně vytápět byt, realizovat nepředpokládané výdaje, jíst maso, ryby nebo jiné bílkoviny každý druhý den, strávit týden dovolené mimo domov, užívat automobil, mít pračku, vlastnit barevný televizor, nebo používat telefon (Eurostat 2015).

V každé sebevyspělejší zemi EU se nachází větší či menší procento obyvatelstva, kterému v důsledku neadekvátního řešení jejich finanční situace hrozí předlužení a s tím související sociální vyloučení. Projevuje se to ve všech zemích, kde se lidé z nižší ekonomické třídy chtějí vyrovnat vyšší ekonomické třídě a neuvědomují si, že na to finančně nestačí.

Předluženost bychom tedy mohli definovat jako stav, ve kterém se nachází člověk v okamžiku, kdy není schopen hradit z jakéhokoliv důvodu pravidelné výdaje a tento stav je trvající a pokračující, případně se tato osoba nově zadlužuje, a tím se dostává do tzv. dluhové spirály.

Je však třeba rozlišit zadluženost a předluženost. Pokud je člověk i vysoce zadlužený, a přesto je schopen své finanční závazky hradit, nemůžeme hovořit o předluženosti.

Postupy v řešení předluženosti v jednotlivých zemích jsou podobné, avšak každá země si je legislativně upravuje dle své vlastní politiky, nicméně cílem a účelem je především předcházet sociálnímu vyloučení.

Přestože neexistuje pro všechny země jednotná definice předlužení a vlády v Evropě k ní přistupují různě a přijímají různá opatření k řešení této situace, lze najít určité body, které mají jednotlivé země při řešení předluženosti svých občanů společné.

Předlužení se stává synonymem pro neschopnost uspokojit opakované výdaje, dále se nejedná o jednorázové události vznikající v důsledku např. zapomnětlivosti, ale o trvalé a pokračující problémy finančního rázu a životní úroveň předlužených je výrazně snížena, často jejich neodpovědným hospodařením s financemi. Taktéž v rozdílné právní úpravě jednotlivých států lze vysledovat jednotný cíl. Za ten lze pokládat „narovnání situace“, čímž je myšleno uspokojení věřitelů za současného umožnění důstojného životního minima dlužníka tak, aby se nestal kvůli svému předlužení sociálně vyloučeným. Pokud k jeho sociálnímu vyloučení dojde, je třeba umožnit jeho návrat do původního sociálního prostředí.

1. PŘÍKLADY NĚKTERÝCH POSTUPŮ V JEDNOTLIVÝCH ZEMÍCH

1.1. VELKÁ BRITÁNIE

Legislativa Velké Británie umožňuje zúčastnit se procesu oddlužení i osobám, které mají velmi nízké příjmy, žijí ze sociálních dávek, či nemají své vlastní bydlení. Jedná se o institut DRO — Debt Relief Orders (dále jen DRO). DRO má rozpracovaný postup, který přesně definuje, kdy a za jakých podmínek mohou lidé s nízkými příjmy o oddlužení žádat. Jednou z podmínek je, že příjem těchto lidí nepřevyšuje 50 liber poté, co zaplatili běžné výdaje domácnosti a o oddlužení mohou žádat jen prostřednictvím DRO poradce. Jedná se o sanační řešení.

Mimosoudně zde existují organizace, které se aktivně věnují sociální práci s předluženými klienty. Dluhové poradenství poskytují dluhová poradci. Mezi nejdůležitější organizace pracující s předluženými klienty patří: Citizens Advice v Anglii, Individual Voluntary Arrangements (dále jen IVA) v Anglii, Walesu a Severním Irsku a Trust Deeds ve Skotsku.

1.2. FRANCIE

Ve Francii existuje tzv. Komise pro předlužení jednotlivců — La commission de surendettement, která navrhuje smírné řešení mezi věřiteli a dlužníkem. Vyhotovuje plán, který pomáhá celou situaci řešit. Tento plán může trvat až 10 let. Jedná se o smírní cestu.

Existuje zde např. tzv. zákon „druhé šance“ (Borloo 2003). Tento zákon reaguje na situaci lidí ohrožených sociálním vyloučením v důsledku předlužení. Jedná se o osobní bankrot, o kterém rozhoduje soudce. Situace lidí, kteří tohoto institutu mohou využít, však musí být objektivně označena jako „La situation irrémédiablement compromise“, což můžeme chápat jako označení pro „nenapravitelnou situaci“.

1.3. RAKOUSKO

Pokud dojde na soudní řešení, je v Rakousku postup popsán jako „Schuldenregulierungsverfahren“ (řízení o vyrovnání dluhu). Pokud dlužník není schopen splácet své dluhy, má zákonnou povinnost to nahlásit, jinak se vystavuje trestnímu stíhání. Soud jmenuje správce, který pak dohlíží na jednotlivé splátky.

Severské země, Rakousko, Německo, Belgie, Nizozemí, Francie a později i Velká Británie jsou zeměmi, které zavedly i postupy vedoucí ke smírnému mimosoudnímu narovnání dluhů zavedením tzv. předsoudního řízení. Jedná se o proces mediace mezi dlužníkem a věřiteli. Pokud nedojde k dohodě v předsoudním řízení, je záležitost řešena soudní cestou.

2. DLUHOVÉ PORADENSTVÍ

Výše uvedené země mají také rozsáhlou síť dluhových poradenských služeb.

Tyto služby v jednotlivých zemích zajišťují různé instituce, ať už státní, neziskové nebo např. bankovní sektor.

V některých zemích, např. Německo, Velká Británie, Rakousko, musí mít organizace nebo fyzické osoby, poskytující dluhové poradenství, licenci. Povinnost licencování, a tím pádem i povinnost mít v této oblasti alespoň minimální výcvik vede k zefektivnění této služby, k větší zodpovědnosti poskytovatelů a k zamezení vzniku různých organizací a oddlužovacích center, které např. slibují oddlužení či vyřešení exekucí, avšak ve skutečnosti uvedou dlužníka do ještě horší dluhové situace. Příkladem může být zkušenost Občanských poraden v České republice, které se ve své praxi setkávají s takto podvedenými klienty, nebo zkušenosti organizace Člověk v tísní, která uvádí: *„Na zadlužení však vydělávají i další subjekty. Mezi ně patří např. rádoby oddlužovací agentury, které sice slibují oddlužení, avšak v konečném důsledku dlužníkovu situaci ještě zhorší.“* (Člověk v tísní 2013)

Společné dluhovému poradenství je to, že pomáhá vytvořit platební plány a pomáhá v návaznosti na jednání s dlužníky a i s věřiteli. Obvykle se však nejedná o právně závazná ujednání.

V některých zemích EU však dluhové poradenství chybí, jako např.: Řecko, Litva, Bulharsko a Španělsko.

3. SITUACE V ČR

V současné době lze v ČR zaznamenat rostoucí tendenci zadlužování osob. Samotné zadlužení však nemusí být negativně chápáno. Pokud se člověk zadluží například z důvodu pořízení vlastního bydlení, můžeme takový dluh chápat jako investici do budoucna. Roste tendence obyvatel zadlužovat se především v oblasti bydlení. Problém však nastává v okamžiku, kdy člověk není schopen dostát splácení svého závazku.

S pojmem zadlužení souvisí pojem předlužení, kdy předlužeností rozumíme stav, ve kterém předlužená osoba není schopna dlouhodobě a řádně dostát svým finančním závazkům. Definicí předluženosti můžeme nalézt v Insolvenčním zákoně č. 182/2006 Sb. v § 3, který definuje předluženost jako stav, kdy má *„dlužník více věřitelů a souhrn jeho závazků převyšuje hodnotu jeho majetku.“* (Insolvenční zákon, 2006).

Předlužeností jsou ohroženy zejména skupiny obyvatel s nižším příjmem. V současné době však předluženost ohrožuje i střední třídu.

Míra zadluženosti je do jisté míry ovlivňována mimo jiné také právní úpravou. Na úrovni legislativy je patrná snaha státu předcházet předlužování obyvatel tak, aby nedocházelo k propadům až na samotné sociální dno, což by mohlo následně vyvolávat nežádoucí sociální napětí. Problematika dluhů je ukotvena v celé řadě zákonných norem. S cílem zabránit prohlubování dluhových pastí dochází k novelám stávající právní úpravy.

Od r. 2008 lze využít soudní cesty osobního bankrotu dle zákona č. 182/2006 Sb. o úpadku a způsobech jeho řešení tzv. Insolvenční zákon. *„Bez ohledu na odlišnosti v konkrétních právních úpravách jednotlivých zemí je jeho účelem pomoci člověku, jehož příjmová a majetková situace dosáhla kritického bodu a hrozí mu úpadek, či se v něm již ocitl.“* (Koldinská 2012). Účelem je tedy umožnit lidem, kteří se rozhodnou využít institutu oddlužení a kteří vyhovují jeho podmínkám, návrat do ekonomického života. Jedná se o náročný proces, ve kterém musí žadatel splnit řadu přísných podmínek. Insolvenční zákon však není vhodný pro sociální skupinu lidí s nejnižšími nebo žádnými příjmy.

K tomu institutu by se mělo přistoupit až poté, co selžou všechny pokusy o mimosoudní vyrovnání.

Dluhové poradenství hraje na poli problematiky řešení zadluženosti významnou roli jak v prevenci, tak v pomoci řešení důsledků předlužení, a věnují se mu hlavně neziskové organizace.

V České republice zatím není zaveden institut, který by řešil předluženost lidí s velmi nízkými či žádnými příjmy tak, jak je to např. ve Velké Británii.

U nás také není nikde ukotvena zákonná povinnost dlužníka nahlásit neschopnost splácet své dluhy tak, jak je tomu např. v Rakousku.

Dluhové poradenství v České republice zajišťují v největší míře neziskové organizace, avšak na rozdíl např. od Německa, Velké Británie nebo Rakouska není v ČR uzákoněna povinnost mít na dluhové poradenství licenci.

V roce 2011 vznikla odborná platforma Aliance proti dluhům, která se aktivně zapojuje do řešení dané problematiky s cílem předcházet a minimalizovat rizika předlužování. Tato rizika analyzuje a navrhuje možnosti systémového řešení. Na základě činnosti této Aliance byly prosazeny i některé legislativní změny v této oblasti.

4. ZTRÁTA ZDROJŮ JAKO PŘÍČINA

Ztrátu zdrojů můžeme právem považovat za jednu z příčin, které mohou vést k předluženosti a následnému sociálnímu vyloučení. Hůlová (2013) uvádí, že předlužení může nastat právě v důsledku vyšší spotřeby, než jsou příjmy, nebo v důsledku náhlé sociální situace, která příjem ovlivní, ať už se jedná o dlouhodobou nemoc, náhlou ztrátu zaměstnání či nějaké jiné pro příjem zátěžové situace.

4.4. NEZAMĚSTNANOST – PŘÍČINA I DŮSLEDEK

„Mít zaměstnání“ znamená mít i zdroj, který brání sociálnímu vyloučení. Pokud má člověk zaměstnání, má možnost dostat, třeba i jen zčásti, svým finančním závazkům. Samozřejmě další otázkou je, jak s finančními prostředky z tohoto zdroje nakládá. Pokud o tento zdroj člověk přijde, zvláště pokud je nezaměstnaný dlouhodobě, velmi lehce se může zadlužit až předlužit.

Ztráta zaměstnání jako zdroje obživy, zdroje finančních prostředků a zdroje, který určuje společenský status, vede k deprivaci, k naučeným špatným stereotypům, k sociální vyloučenosti a často se stává zdrojem sociálně patologických jevů jako např. alkoholismus, toxikomanie, gambling a v neposlední řadě kriminalita, kterými se předlužený a frustrovaný člověk snaží překonat svou deprimující situaci a získat zpět svůj společenský status. Z tohoto hlediska je ohrožující především dlouhodobá nezaměstnanost.

Jak uvádí Olga Kupec „*Určitá nikoliv bezvýznamná část obyvatel se vinou svého zadlužení dostala do situace, kdy je pro tyto lidi v podstatě ekonomickou sebevraždou přijmout zaměstnání, neboť to pro ně znamená snížení životní úrovně.*“ (Kupec 2013). Předlužený zaměstnanec má totiž ve většině případů uvalenu nejednu exekuci na mzdu, čímž i ztrácí motivaci pracovat, neboť v důsledku exekucí je mu vyplácena jen část mzdy, často minimální, díky které nemůže splácet své další závazky. Takovou demotivací

roste i riziko snížené produktivity práce, fluktuace, kdy zaměstnanec utíká od jednoho zaměstnavatele ke druhému, aby nebyl exekutory dostižen, a v konečné fázi se dlužník může uchýlit před srážkami ze mzdy k životu na nezabavitelných sociálních dávkách, případně k práci na černo.

4.5. NEMOC A INVALIDITA JAKO PŘÍČINA

Nemoc se stává sociální událostí v okamžiku, kdy vyvolává zvýšené ekonomické náklady, ať už jsou to náklady spojené s poklesem příjmů vyvolaných pracovní neschopností nebo s vlastním udržením pracovní schopnosti. (Tomeš 2010). Nemoc a invalidita se pojí se ztíženým uplatněním na trhu práce a v tomto důsledku i se sníženou ekonomickou soběstačností, případně její ztrátou. To jedince a jejich rodiny ohrožuje v konečném důsledku stejně, jako ztráta zaměstnání. Je potřeba si uvědomit, že i zdravotně znevýhodněné osoby musí platit své finanční závazky, ať už se jedná o závazky související s bydlením, zajištěním důstojného života, zajištěním zvýšených nákladů spojených s léčbou, s rehabilitací apod. Zároveň chtějí vést normální život ve svém bytě, mít zaměstnání a rozhodovat sami o sobě.

4.6. ZÁVISLOSTI JAKO PŘÍČINA

Závislost podle Slovníku sociální práce je „*Stav, v němž se člověk není schopen obejít bez určité látky, případně činnosti. Má obvykle jak stránku fyzickou, tak psychickou i sociální.*“ (Matoušek, 2008).

Gamblerství — úzce souvisí s přímou ztrátou finančních zdrojů, neboť hráči riskují část nebo všechny své finanční prostředky ve hře, což vede k přímým finančním problémům. Pro hráče je typický vývoj získávání zdrojů, které vedou od osobních prostředků a úspor ke zdrojům z rodinných financí a majetku, následně k půjčkám bankovního a nebankovního sektoru. Pokud je hráč zadlužen i u nebankovního sektoru, dochází k získávání dalšího zdroje nelegální cestou tj. k páčání trestné činnosti — krádeže, podvody, zpronevěra. Nešpor (2011) zdůrazňuje tuto přímou souvislost, kdy gambler uniká před rostoucími finančními problémy, dluhy, tlakem věřitelů k dalšímu hazardu a tím upadá do zmiňovaného bludného kruhu. Peníze v tomto případě fungují jako spouštěč vedoucí k další hře.

Zneužívání návykových látek — Jedním z prvních sociálních důsledků bývá ztráta zaměstnání. Mít zaměstnání pro závislého člověka postupně přestává být prioritou, spíše se stává obtěžující povinností. Dalším důsledkem jsou narušené rodinné vztahy. Jedním z aspektů, jsou často uváděné případy doma ukradených věcí, které se závislý snaží prodat za účelem získání peněz na drogu. V souvislosti se ztrátou zaměstnání a ztrátou rodinných vazeb úzce souvisí i zadluženost, ztráta stálého bydlení a hrozící bezdomovectví. Závislí lidé buď nejsou nadále schopni plnit své závazky související s bydlením a jsou vystěhováváni ať už majitelem bytu, nebo v případě narušených rodinných vztahů rodiči či partnerem. Následně se z nich stávají bezdomovci. Závislost se tak stává zároveň překážkou k návratu zpět do společnosti.

4.7. SOCIÁLNÍ PAST JAKO PŘÍČINA

Jedná se o stav, v jehož důsledku je pobírání dávek pro příjemce výhodnější než placená práce. Takový stav pak může vést k zadlužování a k nesplácení stávajících finančních závazků. Tito lidé jsou ve zvýšené míře ohroženi sociálním vyloučením a propadem na sociální dno. Obvykle nestojí jen před jedním problémem, který ohrožuje jejich normální fungování ve společnosti, ale často před celým komplexem takových problémů. Právě důsledky těchto problémů mohou vést k sociální pasti a propadu na samotné sociální dno.

4.8. ZADLUŽENOST DĚTÍ Z DD

Děti jsou zvyklé na určitý standard, který si po opuštění domova často nedokáží zachovat. Jak konstatuje ředitel DD Krnsko „Velký problém jsou například rychlé půjčky. Děti si často napůjčují a dostanou se do dluhové pasti, ze které už není úniku.“ (-Povolný 2014). Děti ohrožují také exekuce, které vznikly zaviněním jejich rodičů. Častým případem je například vymáhání dluhu za likvidaci komunálního odpadu, kterou jejich rodiče nezaplatili. V okamžiku jejich dospělosti je po nich tento dluh vymáhán.

4.9. FINANČNÍ NEGRAMOTNOST JAKO PŘÍČINA

V případě, že občanovi chybí dovednosti v oblasti finanční gramotnosti, pokud nerozumí jejím složkám, bude mít problémy uplatnit se v současné společnosti, jeho neznalost a nepozornost při finančních transakcích může vést k vážným finančním problémům nejen jeho vlastním, ale i celé jeho rodiny. Především nízkopříjmové rodiny nemusí být schopny splácet své dluhy a hrozí jim, že se dostanou do dluhové spirály. Následkem neuvážených rozhodnutí v této oblasti může být předluženost, rozpad rodiny, ztráta bydlení, pokus řešit tento stav hazardním hraním, alkoholem či drogami, a následně hrozí sociální vyloučení.

4.10. PROBLEMATIKA BYDLENÍ A BEZDOMOVECTVÍ

Pokud rodině hrozí vystěhování z důvodu dluhů na nájemném, je důležité navázat kontakt s majitelem bytu. Pomoci rodině při vyjednávání s ním. Důležité je zmapovat všechny finanční zdroje rodiny. Dále, je-li to možné, pomoci se splátkovým kalendářem a finančním plánem, protože lidé často lpí na některých svých stereotypech a standardech na úkor výdajů na bydlení a nedokáží dohlédnout důsledků svého finančního počínání do budoucna. Dále by zde měla být úzká návaznost na další sociální služby v případě potřeby. Se ztrátou bydlení a jeho hrozbou se často pojí také různé závislosti a patologické jevy. Předluženost a ztráta bydlení bývá takovou frustrací, že může člověka dovést v krajním případě i k sebevraždě. Nejčastějším důsledkem předluženosti a ztráty bydlení bývá bezdomovectví. V ČR chybí organizace, která by se podobně jako organizace FAWOS v Rakousku aktivně zabývala řešením ztráty bydlení. Za zásadní lze považovat přístup úřadů, kdy rakouské soudy mají povinnost oznámit magistrátu započítání právního sporu ve věci bydlení a stanovení data nuce-

ného vystěhování. Poté soudy odloží další jednání do doby, než se organizace FAWOS s klientem spojí a klient získá od ní rady, jak dál postupovat.

V ČR Výše se touto problematikou zabývá mnoho občanských sdružení a poraden. Nicméně tato pomoc je zatím roztržštěná a pro potenciální klienty nepřehledná.

4.11. NEVZDĚLANOST

Pro předluženého člověka je také velmi obtížné držet krok s okolní společností v otázce školního i mimoškolního vzdělávání. Příkladem může být nedostupnost informací o počítačích, internetu a o stávajících normách kulturního života. Je to způsobeno právě nedostatkem financí. Nevzdělaností jsou ohroženi především mladí lidé, kteří mají pouze základní vzdělání. Tito lidé se špatně uplatňují na trhu práce, nemají ochotu se dále vzdělávat a snadněji se zadlužují. Právě nevzdělanost způsobená tímto nedostatkem může vést k tomu, že se snadněji stávají obětí podvodníků, neetických půjček a kriminálního jednání.

Všechny výše uvedené příčiny a důsledky jsou provázané. Je potřeba si uvědomit, že je nelze jednoznačně zahrnovat buď do kategorie příčin, nebo pouze do kategorie důsledků. Co se v jedné situaci jeví jako příčina, v jiné to může být důsledek a naopak. Proto je potřeba příčinám vzniku předluženosti věnovat pozornost, u negativních jevů umět rozklíčovat, zda se jednalo o příčinu nebo již o důsledek předluženosti a podle toho situaci řešit a navrhnout řešení a prevenci do budoucna. Výše uvedené příčiny zadluženosti také nejsou jedinými. Dalšími mohou být např. poškození zdraví a jeho nedostatek, chudoba a další.

5. VÝZKUM

Výzkum se zaměřil na žadatele dávek hmotné nouze, neboť patří mezi osoby nejvíce ohrožené sociálním vyloučením. Předmětem výzkumu byla analýza dluhové situace těchto žadatelů. Z výzkumu vyplynulo, že více jak polovina respondentů své dluhy dlouhodobě nesplácí. 30 % respondentů ani neznalo výši svých dluhů, často ji uváděli jen orientačně. Taková neznalost je jedním z důvodů, který pak brání předluženým řešit jejich dluhovou situaci. Téměř 30 % respondentů mělo jen základní vzdělání a 35 % bylo vyučeno bez maturity. Z toho lze vyvodit, že finanční gramotnost, která přímo souvisí se vzděláním, byla u těchto osob velmi nízká. Zároveň téměř 60 % respondentů nemělo připojení k internetu, což je znevýhodňuje nejen v oblasti hledání práce, ale také v oblasti vzdělávání. Téměř polovina respondentů přiznala, že se zadlužila kvůli nájmu. Řada respondentů uvedla, že pokud by své dluhy spláceli, mohli by je splácet vzhledem ke své současné finanční situaci pouze v maximální výši 100-200 Kč měsíčně, což je vzhledem k předluženosti zanedbatelné. Z výzkumu vyplynula i malá motivovanost respondentů řešit vlastní dluhovou situaci. Respondenti byli ve velké míře dlouhodobě nezaměstnaní a nízký příjem je již předem předurčuje k tomu, že placení dluhů staví až na poslední místo svých povinností. Z výzkumu také vyplynulo, že ačkoliv většina respondentů nesplácí své dluhy, nacházejí se mezi nimi i tací, kteří je splácí v neobvykle vysoké výši vzhledem k ostatním. Lze se domnívat, že se může jednat o motivaci relativně vysokého příjmu respondenta, nebo se může

jednat o fakt, že respondentovi se dluh nezdá tak vysoký, anebo může mít i jiný příjem než ten, který je ochoten oficiálně přiznat. Je otázkou, co je pro společnost prospěšnější, respektive co je menší zlo: zda člověk, který se snaží splácet své dluhy, byť část jeho neoficiálních příjmů může pocházet i z nelegálních zdrojů (což je ale špatně dokazatelné), nebo člověk, který své dluhy nijak nehradí, případně způsobuje další. Pro sociálního pracovníka by mohlo být dilematem tuto otázku rozhodnout.

NAVRHOVANÁ ŘEŠENÍ VYPLÝVAJÍCÍ Z VÝZKUMU

- Zavedení možnosti institutu oddlužení nízkopříjmových nebo bezpříjmových skupin obyvatel podobně, jako např. ve Velké Británii. Současná právní úprava neumožňuje oddlužení této sociální skupiny. Je však otázkou, jak by daná možnost ošetřovala zneužití např. před tím, že by se jednou oddlužený dlužník začal znovu nezodpovědně zadlužovat s tím, že mu další dluhy budou opět odpuštěny. Takovému jednání by se zřejmě dalo zabránit např. tak, že by k takovému oddlužení mohlo dojít u každého předluženého jedince pouze jedenkrát.
- Zavedení ještě důslednější kontroly možnosti splácet danou půjčku ze strany bankovních a nebankovních sektorů. Zároveň ošetřit i postih za nedůslednou kontrolu bonity a za poskytnutí půjčky nebonitnímu klientovi.
- Uzákonit licencování dluhových poradců, které je postavené na zkušenostech západních zemí. Tím by se dalo předejít zneužívání lidí s nejnižší finanční gramotností.
- Zvýšit a zintenzivnit přístup k finanční gramotnosti pro nízkopříjmovou nebo bezpříjmovou sociální skupinu. Pokud jsou vzdělávací programy zaměřené na tuto cílovou skupinu, jsou málo propagované. Tyto programy nepropaguje ani Úřad práce a tato cílová skupina se k informacím špatně dostává. To může být způsobeno i například tím, že nemají přímo připojení k internetu, neboť připojení k internetu neměla více jak polovina respondentů.

Autorka si uvědomuje, že výše navrhovaná řešení nejsou vyčerpávající nebo konečná, ale že mnohé bude záviset na dalších zjištěních a závěrech třetích subjektů, ať už fyzických nebo právnických. Nicméně má za to, že tato řešení pomohou zmírnit předluženost nízkopříjmových nebo bezpříjmových osob, přičemž mohou dalece překračovat hranice této sociální skupiny.

ZÁVĚR

Skupinu lidí, která je předlužena a zároveň ani nesplácí své dluhy lze právem považovat pro společnost za vysoce nebezpečnou a rizikovou. Tato skupina je sociálně nebezpečná proto, že společnost se o ně musí starat bez ohledu na jejich nezájem, ať už formou státní pomoci, nebo pomocí neziskových organizací. Taková skupina jako celek má asociální chování, ke kterému ovšem mohou mít její jednotliví členové celou řadu nejrozumnějších subjektivních důvodů. Zkoumání těchto důvodů by bylo vhodné téma nejen pro sociální pracovníky, sociology, ale i pro psychology a případně další odborníky.

LITERATURA

- Bartesová, G. 2015. *Sociálně-politická analýza příčin zadluženosti občanů*. Diplomová práce. FF UK.
- Hůlová, K. 2013. Dluhové poradenství, Předlužení. in MATOUŠEK, O. et al. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013, 453, 337. ISBN 978-80-262-0366-7.
- Koldinská, K. 2012. Oddlužení a majetkové poměry dlužníka in AUT. KOL., *Zadlužení fenomén současnosti*, Praha: Soukromá vysoká škola ekonomických studií. ISBN 978-80-86744-92-6.
- Kupec, O. Dopady zadlužení občanů na zaměstnavatele. in KISLINGEROVÁ, Eva, Tomáš RICHTER a Luboš SMRČKA. *Insolvenční praxe v České republice: v období 2008--2013*. Vyd. 1. V Praze: C.H. Beck, 2013, xv, 143 s. Beckova edice ekonomie. ISBN 978-80-7400-497-1.
- Matoušek, O. *Slovník sociální práce*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2008, 271 s. ISBN 978-80-7367-368-0.
- Nešpor, K. *Jak překonat hazard: prevence, krátká intervence a léčba*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011, 159 s. ISBN 978-80-262-0009-3.
- Tomeš, I. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 439 s. ISBN 978-80-7367-680-3.
- Člověk v tísní. *Dluhy*. [online]. [cit. 2014-09-13]. Dostupné z <http://www.clovekvtsni.cz/cs/socialni-prace/dluhy-1>
- Databáze Eurostatu [online]. [cit. 2015-01-16]. Dostupné z: <http://apl.czso.cz>
- Weiss, M., Povolný, J. *Na děti z dětských domovů čeká nebezpečí, třeba půjčky*. Deník.cz. [online]. 22. 10. 2014 [cit. 2015-01-01]. Dostupné také z: http://boleslavsky.denik.cz/zpravy_region/na-deti-z-detskych-domovu-ceka-nebezpeci-treba-pujcky-20141022.html
- Zákon č. 182/2006 Sb. — Insolvenční zákon